

CELE DOUĂ ARBITRAJE DE LA VIENA

■ (1938, 1940) ■

DIN PERSPECTIVA ISTORIOGRAFIILOR
ROMÂNĂ ȘI SLOVACĂ

Editori:

RADU MÂRZA, MAREK SYRNÝ

ARGONAUT

CELE DOUĂ ARBITRAJE DE LA VIENA

■ (1938, 1940) ■

DIN PERSPECTIVA ISTORIOGRAFIILOR
ROMÂNĂ ȘI SLOVACĂ

(actele seminarului istoricilor români și slovaci,
București, 3-4 septembrie 2015)

Editori:

RADU MĂRZA, MAREK SYRŇÝ

Prefață de

JÁN GÁBOR

ambasadorul Republicii Slovacia în România

EDITURA ARGONAUT
Cluj-Napoca, 2017

Seria Argonaut:
• Istorie – Documente – Mărturii •

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CELE DOUĂ ARBITRAJE DE LA VIENA (1938-1940) - DIN
PERSPECTIVA ISTORIOGRAFIILOR ROMÂNĂ ȘI SLOVACĂ
Seminarul Istoricilor Români și Slovaci (2015 ; București)

Cele două arbitraje de la Viena (1938-1940) : din perspectiva
istoriografiilor română și slovacă : actele seminarului istoricilor români
și slovaci : București, 3-4 septembrie 2015 / ed.: Radu Mârza, Marek
Syrny ; pref. de Jan Gabor. - Cluj-Napoca : Argonaut.

Index

ISBN 978-973-109-751-0

I. Mârza, Radu (ed.)

II. Syrny, Marek (ed.)

94

© Autorii & Argonaut

Tehnoredactare și coperta: Edit Fogarasi

Editura Argonaut

Str. Ciucaș, nr.5/15, Cluj-Napoca

Mobil: 0730.015.485

e-mail: edituraargonaut@yahoo.com

www.editura-argonaut.ro

Consilier editorial atestat: Emil POP

Editura ARGONAUT este acreditată CNCIS / CNCS din anul 2002

SUMAR

Prefață (JÁN GÁBOR) ■ 7

Predslov (JÁN GÁBOR) ■ 9

Introducere (RADU MÂRZA, MAREK SYRNY) ■ 11

Úvod (RADU MÂRZA, MAREK SYRNY) ■ 15

PERSPECTIVA ISTORIOGRAFIEI ROMÂNE

MARCELA SĂLĂGEAN

*Statutul intern și extern al României ca urmare a pierderilor teritoriale
din vara anului 1940* ■ 21

MIOARA ANTON

*România și Dictatul de la Viena.
Strategii, propagandă și diplomatie secretă* ■ 31

OTTMAR TRĂȘCĂ

Germania și al doilea arbitraj de la Viena din 30 august 1940 ■ 49

ANA-MARIA STAN

*„Problema Transilvaniei” și Franța în anii celui
de-al Doilea Război Mondial* ■ 67

VIRGILIU ȚĂRĂU

*Teritorii disputate, teritorii manipulate. Politica sovietică în estul Europei
de la războiul mondial la războiul rece. Cazul României* ■ 81

ADRIANA JOZEFINA FÜRÍKOVÁ

Portretul „jendarului” maghiar în timpul Dictatului de la Viena ■ 101

PERSPECTIVA ISTORIOGRAFIEI SLOVACE

KATARÍNA RISTVEYOVÁ, ANTON HRUBOŇ, JÁN MITÁČ

Primul arbitraj de la Viena și Slovacia

(context internațional, rezultate și consecințe) ■ 111

FERDINAND VRÁBEL

Primul arbitraj de la Viena – perspectiva maghiară ■ 129

ANTON HRUBOŇ

Ecourile celui de-al doilea arbitraj de la Viena în Slovacia ■ 137

Indice de nume ■ 149

Despre autori ■ 151

PREFAȚĂ*

AM FOST foarte bucuros să îi invit pe istoricii slovaci și români la întâlnirea comună din reședința mea din București și sunt bucuros că au acceptat invitația mea. În calitate de ambasador, mă străduiesc să dezvolt legăturile multilaterale dintre țările noastre prietene. Colaborarea dintre țările noastre se sprijină pe trei piloni. Este vorba de legăturile istorice strânse dintre popoarele slovac și român, de calitatea celor două țări ca membri în structurile democratice euro-atlantice, respectiv de minoritatea națională slovacă, pe deplin conștientă național, care trăiește de mai bine de 200 de ani pe teritoriul actualei României și care are o relație pozitivă cu statul român.

O dimensiune importantă a relațiilor slovaco-române, despre care am știut, dar pe care am conștientizat-o din plin abia în timpul șederii mele în această țară prietenă, este istoria noastră comună. Mai ales soarta românilor din Transilvania este precum o oglindă a istoriei poporului slovac din ultimele două secole. Adeseori a fost o luptă crâncenă pentru supraviețuire națională în condiții neprielnice.

Scriu aceste rânduri la începutul anului 2018, pe care îl numesc „annus mirabilis”, pentru că Slovacia aniversează, respectiv își amintește câteva aniversări rotunde – 100 de ani de la constituirea Cehoslovaciei, 50 de ani de la invadarea (Ceho-)Slovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia și 25 de ani de independență a Republicii Slovacia. Este interesant faptul că toate aceste evenimente au avut o anumită legătură cu România. În

* Traducere de Radu Mârza.

Katarína Ristveyová, Anton Hruboň, Ján Mitáč

PRIMUL ARBITRAJ
DE LA VIENA ȘI SLOVACIA
(CONTEXT INTERNAȚIONAL,
REZULTATE ȘI CONSECINȚE)*

ABSTRACT

Paper deals with the issue of the First Vienna Award, a fly analyzes the genesis of the conflict, efforts to solve the problem diplomatically, Hungarian territorial demands and reactions of Czechoslovakia's representatives and, finally, results and consequences of the arbitration award for (Czecho)Slovak-Hungarian relations after November 1938. First Vienna Award remained a key point of dispute in discourse between Slovakia and Hungary throughout the wartime period. Slovak government refused to accept the arbitral decision and had been trying to "revise the revision" because it considered the award to be unfair and contrasting the ethnic ("völkisch") principle.

* Prezentul studiu este un rezultat al cercetărilor realizate în cadrul proiectului de cercetare VEGA nr. 1/0546/13, cu denumirea Luminile și umbrele dezvoltării economice a Slovaciei 1939 – 1941 (Lesk a tiene hospodárskeho rozvoja Slovenska 1939 – 1941) (cercetător: mgr. Katarína Ristveyová; director proiect conf.univ. dr. Peter Mičko, PhD.) și al cercetărilor realizate în cadrul bursei de cercetare acordate de Fundația pentru Educație "Jan Hus" (dr. Anton Hruboň, PhD.).

NICI UN stat nu este veșnic și granițele, de-a lungul istoriei, se modifică neîncetat. Este o lege de fier, una dintre puținele specificități ale evoluției omenirii care își păstrează caracterul atemporal. Statele iau naștere și dispar, pe ruinele lor apar altele; prin modificarea granițelor ca urmare a unor decizii politice sau conflicte militare majoritățile devin minorități și viceversa.

Modificările radicale ale frontierelor, petrecute în Europa după primul război mondial, au fost de obicei însoțite de controverse care decurg din imposibilitatea obiectivă de a crea noi frontiere "corecte". Prin frontiere "corecte", în cultura unor comunități naționale se înțelege, în mod tradițional, stabilirea frontierelor pe baze etnice. Dar, având în vedere structura etnică a locuirii continentului european, acest lucru nu este posibil nici azi și cu atât mai puțin la 1918, când vechile monarhii istorice prezentau o varietate etnică și mai mare. Politologul ceh Oskar Krejčí a atras atenția asupra faptului că frontierele statului sunt trasate urmărind întotdeauna funcționalitatea lor strategică.¹ Astfel, fiecare frontieră ia naștere "de sus", ca un fapt politic, în timp ce vocile "de jos" slujesc în mod tradițional numai ca suport propagandistic și de lobby pentru inițiativa politică "de sus".

Printre cele mai discutate, apărute și în același timp marginalizate produse ale sistemului de la Versailles este tratatul de pace de la Trianon, semnat cu Ungaria la 4 iunie 1920. Tratatul de la Trianon a generat controverse imediat după semnarea lui și a rămas un subiect încă actual, supraviețuind sub diferite forme în memoria popoarelor Europe Centrale și fiind parte integrantă a procesului politic de instrumentalizare a istoriei.² O temă la fel de grea a rămas în istoriografie și în discursurile publice primul arbitraj de la Viena din 2 noiembrie 1938,³ care a fost, în vremea amurgului democrației în Europa, primul ciob care s-a desprins din Trianonul care era pe punctul de a se sparge în bucăți. În ochii opiniei publice maghiare, era o reparație parțială a traumei Trianonului, inoculată în gândirea ei în anii 1920-1930 și resimțită ca o problemă fundamentală a societății

maghiare.⁴ De partea slovacă, arbitrajul a pus sub semnul întrebării mitul răspândit de partea (ceho)slovacă a drepturilor obiective a slovacilor asupra întregului teritoriu „de la munții Tatra la Dunăre”.⁵

PRINCIPIILE REVIZIONISTE ȘI NEGOCIERILE EȘUATE DE LA KOMÁRNO

ATUNCI CÂND a afirmat că în forma sa de după Trianon Ungaria este "o cușcă pentru nouă milioane de maghiari", ministrul de interne al Ungariei Miklós Kozma (în funcție între anii 1935 – 1937) nu exprima doar opiniile guvernului, ci ale majorității absolute ale societății maghiare.⁶

La scurt timp după Trianon, guvernul ungar și-a fixat ca și țintă obținerea revizuirii deciziei luate de puterile câștigătoare ale primului război mondial. În contradicție cu tratatul de la Trianon, guvernele care s-au succedat după ascensiunea regentului Miklós Horthy la putere au refuzat să înțeleagă statul național maghiar ca pe un subiect de drept internațional, considerându-l în continuare un urmaș, slăbit din punct de vedere teritorial, al statului de dinainte de 1918.⁷ Revizionismul a deve-

1. P. JAŠEK, Trianon – 90 rokov, în M. LACKO, T. KLUBERT, I. VARŠO, I. (eds.), *Historické rozhľady VII.* Krakow, 2012, p. 195.

2. B. FERENČUHOVÁ, Trianonská mierová zmluva a jej interpretácia v historiografii, în M. ČAPLOVIČ, M. STANOVÁ (eds.), *Slovensko v dejinách 20. storočia. Kapitoly k spoločenským a vojensko-politickým udalostiam.* Bratislava, 2010, p. 121.

3. Pentru detalii, vezi M. ZEMKO, Československo-maďarská a slovensko-maďarská hranica po Trianonskej zmluve a Viedenskej arbitráži – premeny verejnej argumentácie, în *Historické štúdie*, 43. Bratislava, 2004, p. 157-166.

4. Istoricul István Kollai a definit trauma Trianonului ca pe "o senzație emoțională, care nu ia seama doar la principiul etnic. Această stare a fost hrănită de numeroși factori psihologici, care izvorau, în cele din urmă, din dezmembrarea vechii Ungarii, adică a cadrului care definea până atunci viața maghiarilor din acele vremuri". KOLLAI, I.: *Psychológia mierovej zmluvy. O príčinách trianonskej traumy.* I. KOLLAI, *Psychológia mierovej zmluvy. O príčinách trianonskej traumy*, în I. KOLLAI (ed.), *Rozštípená minulosť. Kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov.* Budapešť, 2013, p. 127. Așa cum constată Eva Irmanová, societatea maghiară compara Trianonul cu împărțirea Ungariei în trei părți ca urmare a cuceririi otomane din secolul al XVI-lea. Autoarea consideră că hotărârea marilor puteri, semnată de reprezentanții guvernului maghiar, a fost o a doua catastrofă în istoria Ungariei, imediat după înfrângerea de la Mohács. E. IRMANOVÁ, *Maďarsko a versaillský mírový systém.* Ústí nad Labem, 2012, p. 197. Pentru perceperea diferită a Trianonului, ca o așa-numită politică de rememorare publică, vezi mai multe capitole din monografia colectivă M. MICHELA, L. VÖRÖS și col., *Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku.* Bratislava, 2013.

5. M. MICHELA, Národné ujmy ako naratívna konštanta: k oficiálnym reprezentáciám Trianonu a prvej Viedenskej arbitráže v prvej polovici 20. storočia, în *Dvě století nacionalismu. Pocta prof. Janu Rychlíkovi.* Praha, 2014, p. 275-276, 278.

6. E. IRMANOVÁ, *Maďarsko a versaillský mírový systém*, p. 301.

7. J. BEŇA, Medzinárodno-právne súvislosti Viedenskej arbitráže, în D. ŠMIHULA (ed.), *Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti.* Bratislava, 2008, p. 77,

nit principalul obiectiv al politicii externe al Budapestei, și asta nu numai în raport cu Cehoslovacia, ci și cu alte state învecinate.

Clasa politică a tinerei Republici Cehoslovace nu a putut să treacă cu vederea programul de politică externă al Ungariei și, de aceea, în primii ei ani de existență s-a preocupat, pe lângă organizarea internă a statului, de încheierea de tratate internaționale, care să asigure independența Cehoslovaciei și inviolabilitatea frontierelor ei. Însă nici sistemul tratatelor bilaterale semnate între Cehoslovacia și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (din 1929 redenumit Iugoslavia), respectiv România în anii 1920 – 1921, completat mai târziu cu tratate multilaterale și tratatele de alianță ale Franței cu statele semnatare ale Micii Antante, nu au reușit să facă față eficient revizionismului la cumpăna deceniilor 1930 – 1940.

Urmărind rezultatele acordului de München, în urma căruia Cehoslovacia a pierdut Regiunea Sudetă în favoarea Germaniei, Ungaria a simțit că a venit clipa mult-așteptată. Parte a acordului de la München era și cerința de soluționare în termen de trei luni a revendicărilor Ungariei față de Cehoslovacia, adică până la sfârșitul anului 1938. În cazul în care în termenul respectiv nu s-ar fi ajuns la un compromis, cele două puteri semnatare ale acordului de la München, Germania și Italia, urmau să decidă ele cu privire la problema frontierelor disputate. Acum, Ungaria se afla într-o cu totul altă situație decât în anul 1920. Suportul politic și moral al Italiei aliate reprezenta un argument puternic pentru a încununa cu succes lunga campanie în favoarea revizuirii frontierelor. În atmosfera de prăbușire a sistemului de la Versailles, nu se punea problema dacă va avea loc acțiunea de revizuire a frontierelor, ci cât va pierde Cehoslovacia din teritoriul ei. Noile frontiere depindeau de iscusința politicianilor maghiari,

care plănuiau să își construiască argumentația pe exact aceleași principii aplicate de Germania la München, anume pe principiul etnic.

În cazul unei soluționări a disputei teritoriale prin arbitraj, aplicarea principiului etnic ar fi asigurat Ungaria că verdictul dat de arbitri va fi favorabil mai degrabă solicitărilor ei teritoriale (circa 13.000 km²) decât contra-solicitațiilor părții ceho-slovace. Reprezentanții Cehoslovaciei au cerut Ungariei să amâne negocierile bilaterale, având în vedere că după München trebuiau să se ocupe prioritar de consolidarea situației interne, care a fost afectată nu numai de pierderea Regiunii Sudeților, ci și de proclamarea autonomiei Slovaciei și a Ucrainei Subcarpatice la 6, respectiv 11 octombrie 1938. Încercând să profite de situația politică din Ceho-Slovacia*, Ungaria a insistat ca negocierile dintre cele două țări să înceapă cât mai repede.

În cele din urmă, aceste negocieri au început nici două săptămâni după acordul de la München, în data de 9 octombrie 1938, la Komárno.⁸ Delegația ungară, condusă de Kálmán Kánya și Pál Teleki a venit la aceste negocieri cu un plan bine pregătit de revizuire a frontierelor și avea mai multe variante de lucru. Trei zile înaintea negocierilor, cel mai înalt demnitar al capitalei Budapesta, Gábor Hermann i-a prezentat prim-ministrului Béla Imrédy câteva variante de revendicări teritoriale pe care Ungaria trebuia să le susțină.⁹ Primul proiect lua în calcul anexarea Bratislavei, Nitrei și

*. În istoriografia slovacă, denumirea "Cehoslovacia" se folosește pentru perioada de până la acordul de la München. După această dată și până la 14 martie 1939, când ia naștere Statul Slovac, Slovacia dispune de autonomie, de aceea denumirea corectă este aceea de "Ceho-Slovacia". Traducătorul a respectat aceste realități în traducerea comunicărilor autorilor din Slovacia [nota trad.].

8. Unul dintre ziariștii maghiari prezenți a descris sosirea delegației maghiare și atmosfera din oraș după cum urmează: "Pe case fluturau steaguri maghiare, vitrinele erau împodobite cu imagini sau busturi ale lui Horthy. Până în ziua de azi nu-mi dau seama de unde au scos grămada aceea de prețioase simboluri maghiare. M-a lovit un asemenea entuziasm, încât nu mi-am mai putut îndeplini îndatoririle de gazetar. Am uitat orice altceva, ne bucuram împreună, strigam "Éljen" [Să trăiască, nota aut.], sărbătoream împreună cu maghiarii din Komárno. Abia se vedeau mașini. Peste ele plutea un adevărat nor de flori. Radiatorul, roțile, toată mașina era acoperită de flori și pentru o clipă s-au zărit capul alb al lui Kálmán Kánya și profilele lui Pál Teleki și ale celorlalți membri ai comisiei. Vuia "Éljen", era un entuziasm de nedescris, se scanda ritmic, neîncetat "Mindent vissza, mindent vissza! Kánya, Teleki, Kánya, Teleki!" Totul a durat câteva minute, dar nu vom uita niciodată acele minute, cât vom trăi". A. GYÖRY (ed.), *Felvidékünk – Honvédsegünk. Trianontól – Kassáig*. Budapest, 1939, p. 67-68.

9. *Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár* (MNL – OL) Budapest, f. K28, cs. 26, t. 66. Raportul din 6.10.1938 al lui G. Hermann către președintele consiliului de miniștri.

80, 82. Pe lângă tradiționalul spirit de negare al guvernelor maghiare, trebuie pomenite în acest context două aspecte care au ajutat, din punctul lor de vedere, cauza maghiară – cel statal, respectiv lingvistic. În primul rând, regimul lui Horthy considera scurta existență a Republicii Ungare și apoi a Republicii bolșevice a Sfaturilor ca fiind lipsită de legitimitate. În data de 29.2.1920, Ungaria s-a întors în mod oficial la organizarea de stat monarhică și la utilizarea denumirii oficiale de *Regat al Ungariei* (*Magyar Királyság*). Spre deosebire de limba slovacă, limba maghiară [și nici limba română, nota trad.] nu face distincție între conceptele de *Madársko* și *Uhorsko* [care desemnează Ungaria de după 1918, respectiv vechiul regat al Ungariei de dinainte de anul 1918, nota trad.], astfel că, prin restaurarea regatului, în gândirea maselor largi ale populației maghiare s-a impus ideea unei continuități juridice între Ungaria de după Trianon și vechea lor patrie istorică.

a întregii regiuni Zemplín. Schițele cu comentariile adiacente conțineau răspunsuri la posibilele probleme administrative, economice și de transporturi care ar fi apărut dacă ar fi fost aleasă această variantă. Bratislava urma să devină parte a comitatului Bratislava-Moson-Győr, Nitra sau părți ale județului Nitra urmau să se integreze în comitatul Esztergom, iar în restul teritoriilor anexate urmau să se restaureze unitățile administrative existente în vechea Ungarie de înainte de 1918. În cazul în care din Slovacia apuseană ar fi fost anexată la Ungaria numai așa-numita Insulă Grânoasă (Žitný ostrov), comitatele Komárno și Esztergom urmau să formeze o singură unitate administrativă.¹⁰ Solicitățile de revizuire ale delegațiilor maghiari corespundeau în linii mari cu proiectul lui Hermann.

La începutul negocierilor de la Komárno, delegația ungară a propus părții ceho-slovace să organizeze un referendum pe întreg teritoriul Slovaciei și al Ucrainei Subcarpatice. În același timp, a solicitat cedarea tuturor regiunilor locuite de către maghiari într-o proporție mai mare decât 50%, principiu care a fost aplicat în Regiunea Sudetă ca urmare a acordului de la München, făcând referire la rezultatele unui recensământ controversat și deloc reprezentativ din anul 1910.¹¹ Pe teritoriul disputat, ordinea urma să fie păstrată sub supravegherea armatelor maghiară și ceho-slovacă, prin care ambele țări ar fi prevenit apariția unor tulburări. Pentru îndeplinirea acestor cerințe s-a fixat un termen de 10 zile.¹²

Delegația maghiară a solicitat Ceho-Slovaciei cedarea unui teritoriu circumscribit de următoarele sate și orașe: Devín, Bratislava, Račisdorf (Rača), Chorvátsky Grob, Pustý Fedýmeš (Pusté Úľany), Močenok, Čápor, Nitra,

Zbehy, Gýmeš (Jelenec), Žitavská Nová Ves, Kozmálovce, Tlmače, Nový Tekov, Kalnica, Levice, Velké Krškany, Santov (Santovka), Brhlovce, Halič, Lučenec, Rimavská Sobota, Jelšava, Rožňava, Smolnická Huta, Košice, Vyšný Olčvár (Košické Olšany), Svinica, Kalša, Trebišov, Vojany, Pavlovce, Ujhorod (sk. Užhorod, ukr. Užgorod), Muncaci (sk. Mukačevo, ukr. Mukačeve), Kráľovo nad Tisou (ukr. Korolevo).¹³ Era vorba de un teritoriu cu o suprafață totală de 12.124 km² pe care, conform datelor statistice din anul 1930, trăiau 549.376 locuitori de naționalitate maghiară și 431.545 de naționalitate slovacă. Conform raportărilor făcute de delegația ceho-slovacă, partea maghiară nu era dispusă să facă concesii de la aceste revendicări, care depășeau cu mult principiul etnic atât de mult invocat.¹⁴

Chiar la începutul negocierilor de la Komárno, încă înainte de prezentarea solicitărilor pentru cedarea teritoriului de mai sus, Ungaria a cerut Ceho-Slovaciei să cedeze câteva localități ca semn al bunăvoinței de a colabora și negocia. De comun acord, au fost alese localitățile Šahy și Slovenské Nové Mesto (inițial era vorba și de Parkan (azi Štúrovo) și Komárno). Delegații maghiari au prezentat solicitarea ca pe teritoriul de sud al Slovaciei să se organizeze formațiuni maghiare pentru asigurarea ordinii publice, dar delegația ceho-slovacă a respins hotărât această revendicare. La spusele ambasadorului János Wettstein, care arăta că ministrul de externe ceho-slovac l-a asigurat la Praga că acest lucru se va îndeplini, președintele guvernului autonom slovac și conducătorul delegației ceho-slovace Jozef Tiso a reacționat cu cuvintele: *”De atunci s-a produs o schimbare. Astăzi funcționează aici guvernul slovac și se pune întrebarea dacă guvernul maghiar ține în continuare la revendicările sale... În prezent aici negociază guvernul cehoslovac... dar este vorba de ordinea publică și din punct de vedere administrativ aceasta este atribuția noastră”*.¹⁵

10. MNL – OL Budapest, f. K28, cs. 26, t. 66. Raportul din 6.10.1938 al lui G. Hermann către președintele consiliului de miniștri.

11. Recensământul populației din anul 1910 s-a făcut într-o perioadă de puternică maghiarizare, de aceea rezultatele lui sunt considerate de către istorici ca fiind derutante, iar în unele regiuni foarte lipsite de credibilitate și necorespunzătoare structurii etnice reale. Ca și criteriu fundamental a fost stabilită limba maternă și nu adeziunea la o naționalitate. B. ŠPROCHA, P. TIŠLIAR, Lexikóny obcí pre územie Slovenska I. Vybrané úradné lexikóny z rokov 1920-2002. Bratislava, 2009, p. 41.

12. Archiv Ministerstva zahraničních věcí [Arhiva Ministerului cehoslovac al afacerilor externe] (A MZV) Praha, f. Londýnský archiv – Tajné (LA – T), šk. 134. Jednání s Maďarskem září – listopad 1938 [Negocierile cu Ungaria septembrie – noiembrie 1938], č. 143386/VI. - 4/38. Záznam zo schôdzí československo-maďarských delegácií v Komárne. I. plenárna schôdza z 9.10.1938 o 19:00 hodine [Raport de pe urma întrunirii delegațiilor cehoslovacă și maghiară la Komárno. Prima întâlnire plenară din 9.10.1938, orele 19:00].

13. A MZV Praha, f. Právní sekce VI. 1918 – 1945 (PS), šk. 68, č. 143 439/1938. Komuniké z prvního zasednutí československo-maďarských rokování v Komárne z 10.10.1938 [Comunicat de pe urma primei întruniri a negocierilor cehoslovaco-maghiare de la Komárno din 10.10.1938].

14. A MZV Praha, f. LA – T, šk. 134. Jednání s Maďarskem září – listopad 1938 [Negocierile cu Ungaria septembrie – noiembrie 1938], bez čísla. Správa z Komárna z 13.10.1938 [Știre de la Komárno din 13.10.1938].

15. A MZV Praha, f. LA – T, šk. 134. Jednání s Maďarskem září – listopad 1938 [Negocierile cu Ungaria septembrie – noiembrie 1938], č. 143386/VI. - 4/38. Záznam zo schôdzí československo-maďarských delegácií v Komárne. I. plenárna schôdza z 9.10.1938 o 19:00 hodine [Raport de pe urma întrunirii delegațiilor cehoslovacă și maghiară la Komárno. Prima întâlnire plenară din 9.10.1938, orele 19:00].

Astfel, disputa teritorială nu avea doar un caracter cehoslovaco-maghiar ci, după ultimele transformări survenite în structura internă a Cehoslovaciei, a căpătat și un caracter slovac-maghiar, totul luând alte dimensiuni după ce Slovacia și-a proclamat independența la 14 martie 1939. Cam așa erau înțelese lucrurile și în palatul Černínský de la Praga, sediul ministerului cehoslovac al afacerilor externe, căci guvernul central de la Praga a lăsat negocierile cu Ungaria pe mâna liderilor slovaci. A procedat în acest fel probabil și pentru că încă o inevitabilă lovitură dată integrității statului cehoslovac, de care publicul slovac ar fi putut face responsabil ministerul de externe de la Praga, "politica pragheză" în general, ar fi putut îngropa definitiv ideea statului comun ceho-slovac, sau cel puțin ar fi putut provoca un nou capitol din deja încordatele relații ceho-slovace.

Delegația ceho-slovacă (formată însă, din punct de vedere etnic, numai din slovaci și dintr-un singur reprezentant al Ucrainei Subcarpatice)¹⁶ nu-și făcea iluzii nici măcar cu privire la șansa ipotetică de a salva frontierele existente. Cu toate acestea, a prezentat la început, "de probă", propunerea de aplicare a dreptului de autodeterminare a maghiarilor de pe teritoriul Slovaciei, fără cedarea teritoriilor în care aceștia reprezentau majoritatea populației. Partea adversă a considerat această propunere aproape o ofensă. Așa cum s-a văzut după câteva zile, pentru delegația maghiară nu era acceptabilă nici una dintre propunerile prezentate. Toate i se păreau de neacceptat, iar negocierile erau parcă o încercare *pro forma* de reconciliere iar K. Kánya și P. Teleki, conștienți de suportul italian, foarte probabil și de cel german, erau hotărâți să ducă disputa în fața comisiei de arbitraj. În timpul negocierilor, Ceho-Slovacia a fost dispusă să facă concesii și să cedeze întreaga Insulă Grânoasă (Žitný ostrov), cu condiția că orașul Komárno, fiind un punct strategic, va primi statut de port liber.¹⁷ Cu această

propunere, prezentată de expertul Anton Granatier,¹⁸ partea maghiară nu a fost de acord din principiu.

În dimineața zilei de 13 octombrie 1938, delegația ceho-slovacă și-a prezentat ultimele contra-propuneri. Acestea se sprijineau în principal pe recensământul din anul 1930 și aveau în vedere protejarea intereselor strategice, economice și de comunicații ale Ceho-Slovaciei. Astfel, Ungaria urma să primească un teritoriu vast din sudul Slovaciei, dar orașe precum Bratislava, Nové Zámky, Levice, Rimavská Sobota, Lučenec, Košice, Užhorod (sk. Užhorod, ukr. Užgorod), Muncaci (sk. Mukačevo, ukr. Mukačeve) și Bereg (sk. Berehovo, ukr. Berehove) urmau să rămână Ceho-Slovaciei. Teritoriul cedat Ungariei ar fi reprezentat 11% din teritoriul Slovaciei, cu circa 400.000 de locuitori, dintre care 320.000 de maghiari, 44.000 de slovaci și ruteni, restul germani și evrei.¹⁹ Delegații maghiari au respins și această propunere și au refuzat să o discute în ciuda semnalelor venite din partea ceho-slovacă, care ar mai fost dispusă și la alte concesii.²⁰

Conform unor autori maghiari, Cehoslovacia ar fi încercat încă de la început ca aceste negocieri să eșueze, pentru ca soarta teritoriilor din sudul Slovaciei să fie decisă de arbitri.²¹ Luând în considerare rapoartele extinse ale principalilor actori ai negocierilor de la Komárno, adresate organelor centrale de stat de la Praga, este evident că delegația ceho-slovacă și-a revizuit din nou și din nou propunerile, împingând frontiera de cedat tot mai la nord și cu toate acestea s-a ciocnit de fiecare dată de refuzul delegației maghiare, care nu a prezentat nici măcar o singură dată vreo altă propunere decât cea prezentată inițial.²² A ținut cu dinții de această

16. Cu excepția lui J. Tiso, delegația ceho-slovacă de la negocierile de la Komárno mai era formată din Ivan Krno, Ferdinand Ďurčanský și Rudolf Viest, reprezentându-i pe slovaci și, pentru partea cea mai răsăriteană a republicii, Ivan Parkányi. L. DEÁK, Slovensko v politike Maďarska 1938-1939. Bratislava, 1990, p. 96.

17. Propunerea a fost argumentată astfel: "În preajma Nitrei crește industrie – și nu este industrie de război, ci industrie civilă. Această industrie are nevoie de cale de acces spre Dunăre, de aceea portul de la Komárno trebuie să fie deschis în direcția văilor râurilor Nitra, Hron și Váh". A MZV Praha, f. LA – T, šk. 134, Jednání s Maďarskem září – listopad 1938 [Negocierile cu Ungaria septembrie – noiembrie 1938], č. 143386/VI. - 4/38. Záznam zo schôdzí československo-maďarských delegácií v Komárne. II. plenárna schôdzka z 10.10.1938 o 14:00 hodine [Raport de pe urma întrunirii delegațiilor cehoslovace și maghiare la Komárno. A doua întâlnire plenară din 10.10.1938, orele 14:00].

18. A. Granatier, fost membru al legiunilor cehoslovace, era prezent la negocieri în calitate de expert în demografie. Referitor la acest subiect, în 1930 a publicat o lucrare de specialitate: A. GRANATIER, Etnické rozhranie slovensko-maďarské. Bratislava, 1930.

19. A MZV Praha, f. LA – T, šk. 134, Jednání s Maďarskem září – listopad 1938 [Negocierile cu Ungaria septembrie – noiembrie 1938]. Správa z Komárna z 13.10.1938 [Știre de la Komárno din 13.10.1938].

20. A MZV Praha, f. LA – T, šk. 134, Jednání s Maďarskem září – listopad 1938 [Negocierile cu Ungaria septembrie – noiembrie 1938]. Správa z Komárna zo 14.10.1938 [Știre de la Komárno din 14.10.1938].

21. G. SALLAI, „A határ megindul...” A csehszlovákiai magyar kisebbség és Magyarország kapcsolatai az 1938-1939. évi államhatár-változások tükrében. Bratislava, 2009, p. 134.

22. În prima propunere, luând în calcul cedarea unor teritorii, delegația ceho-slovacă i-a propus Ungariei 1.838 km² cu 105.500 locuitori (incluzând Insula Grânoasă (Žitný ostrov), dar fără capitala Bratislava și împrejurimile acesteia, care erau și ele revendicate, iar pentru Komárno statut de oraș liber, iar a doua zi, 13.10.1938 a acceptat să

propunere inițială, refuzând să cedeze din linia de frontieră pe care și-a propus de la început să o obțină.²³ Membrii delegației maghiare au început să acuze delegația ceho-slovacă de obstrucționarea negocierilor și, în cele din urmă, au încetat negocierile la 13 octombrie 1938. Ca urmare a insuccesului încercării de conciliere, disputa teritorială a fost înaintată unei comisii internaționale de arbitraj.

ARBITRAJUL – DESFĂȘURARE ȘI CONSECINȚE

DUPĂ EȘECUL negocierilor de la Komárno, nici partea ceho-slovacă, nici cea maghiară nu au rămas inactive, perioada de până la arbitraj fiind caracterizată printr-o activitate diplomatică intensă, cu scopul de a-și apropia de partea sa puterile importante ale momentului.

În data de 19 octombrie, Karol Sidor, reprezentant al guvernului slovac, s-a deplasat în Polonia, cu scopul de a-i convinge pe vecinii din nord să renunțe la ideea unei frontiere polono-ungare comune, pe care diplomația polonă o considera legitimă. Ministrul afacerilor externe Józef Beck nu l-a putut însă primi, pentru că în acel moment se afla în audiență la regele României, pe care se străduia să-l convingă să susțină solicitările revizioniste maghiare împotriva Ceho-Slovaciei.²⁴ Acest pas al diplomației polone a indicat clar poziția ei în politica externă, în cazul în care Polonia ar fi devenit membră a comisiei de arbitraj de la Viena. Nu trebuie trecut cu vederea faptul că Polonia însăși avea revendicări teritoriale în Slovacia, în regiunile Kysúce, Orava și Spiš, revendicări maxime, nerealiste și care aveau în vedere crearea unei frontiere comune polono-ungare. Același țară oferea Ungariei ajutor pe canale diplomatice,²⁵ astfel că era improbabil să se angajeze de partea Cehoslovaciei.

cedeze cel mult 5.200 km² cu peste 345.000 locuitori. E. IRMANOVÁ, Maďarsko a versailský mírový systém, p. 296.

23. A MZV Praha, f. LA – T, šk. 134, Jednání s Maďarskem září – listopad 1938 [Negocierile cu Ungaria septembrie – noiembrie 1938]. Správa z Komárna zo 14.10.1938 [Știre de la Komárno din 14.10.1938].

24. A MZV Praha, f. PS, šk. 68, Vídeňská arbitráž [Arbitrajul de la Viena], č. 149979/1938. Diplomatiecké jednanie poslanca Sidora vo Varšave z 20.10.1938 [Negocierile diplomatice ale trimisului Sidor la Varșovia din 20.10.1938].

25. D. SEGEŠ, M. HERTEL, V. BYSTRICKÝ, V. (eds.), Slovensko a slovenská otázka v poľských a maďarských diplomatických dokumentoch v rokoch 1938-1939. Bratislava, 2012, doc. 165, p. 372.

Membrii delegației slovace nu au ignorat nici negocierile cu Germania. Spre deosebire de Italia, care părea să aibă o atitudine fermă asupra subiectului, Germania era, în ochii lor, factorul de echilibru prin excelență. J. Tiso și F. Ďurčanský l-au vizitat la München pe ministrul de externe Joachim von Ribbentrop și au făcut lobby pe lângă el pentru a-l apropia de cauza Slovaciei.²⁶ Amândoi reprezentanții slovaci au plecat mulțumiți de la München, plini de speranțe că viitorul arbitraj va răspunde în linii mari așteptărilor lor. Părea că orașele Muncaci (sk. Mukačevo, ukr. Mukačeve), Bratislava, Nitra și Košice erau salvate pentru Cehoslovacia.²⁷ Toate aceste eforturi au avut însă efect numai parțial.

Desigur, și cealaltă parte lucra în spatele scenei. Se pare că noul amplasament al frontierelor cehoslovaco-ungare era stabilit anterior, după cum indică mai multe documente. De exemplu, ambasadorul polon în Ungaria, Leon Orłowski avea cu trei zile înainte de pronunțarea verdictului arbitrajului informații în principiu corecte cu privire la revizia frontierei: *„Maghiarii vor solicita statut național special pentru Bratislava și ocuparea a 4 alte orașe. După părerea mea, vor renunța la Nitra. Conform unor informații, Ciano și Ribbentrop au căzut de acord ca maghiarii să primească Košice și unul din orașele din Ucraina Subcarpatică. Se pare că la Roma s-a stabilit de asemenea că, imediat ce decizia arbitrilor va fi făcută cunoscută, Cehoslovacia va primi garanții [teritoriale]. Maghiarii se vor strădui să împiedice acest lucru.”*²⁸

26. M. SCHVARC, M. HOLÁK, D. SCHRIFFL, D. (eds.), „Tretia ríša“ a vznik Slovenského štátu. Dokumenty I. Das „Dritte Reich“ und die Entstehung des Slowakischen Staates. Dokumente I. Bratislava, 2008, doc. 70, p. 186-190.

27. A MZV Praha, f. LA – T, šk. 134, Jednání s Maďarskem září – listopad 1938 [Negocierile cu Ungaria septembrie – noiembrie 1938]. Rozhovor dr. I. Krna s ministrom Bačinským z 20.10.1938 [Discuția dr. I. Krna cu ministrul Bačinský din 20.10.1938]; vezi și M. KRAJČOVIČ, Medzinárodné súvislosti slovenskej otázky 1927/1936-1940/1944. Maďarské dokumenty v porovnaní s dokumentmi v Bonne, Bukurești, Viedni a Prahe. Bratislava, 2008, doc. 240, p. 208. Pentru comparație, vezi și D. SEGEŠ, M. HERTEL, V. BYSTRICKÝ, V. (eds.), Slovensko a slovenská otázka v poľských a maďarských diplomatických dokumentoch v rokoch 1938-1939, doc. 171, p. 380. Nici Hermann Göring nu era foarte convins de solicitările Budapestei, și „credea că maghiarii merg prea departe cu solicitările lor asupra teritoriului Slovaciei și nu iau în considerare indicatorii etnografici, dacă pot să ceară de exemplu Bratislava... De asemenea, nici solicitarea maghiară privind Košice nu este justificată...”

28. D. SEGEŠ, M. HERTEL, V. BYSTRICKÝ, V. (eds.), Slovensko a slovenská otázka v poľských a maďarských diplomatických dokumentoch v rokoch 1938-1939, doc. 187, p. 407.

În data de 2 noiembrie 1938, pentru Ceho-Slovacia și Ungaria era Ziua Z. În Viena, la palatul Belvedere, a avut loc mult-așteptatul arbitraj, la care au luat parte F. Chvalkovský, I. Krno, J. Tiso a F. Ďurčanský în numele Cehoslovaciei, cu participarea lui Avhustyn Vološyn, care reprezenta interesele Ucrainei Subcarpatice, K. Kánya și P. Teleki în numele Ungariei. Rolul de arbitri l-au jucat ministrul italian al afacerilor externe, Galeazzo Ciano împreună cu cel german, J. von Ribbentrop.

Mai întâi, în fața arbitrilor s-a prezentat K. Kánya, care a susținut că începând cu ziua acordului de la München Ungaria s-a străduit să se înțeleagă cu delegația ceho-slovacă cu privire la dimensiunea teritoriului care urma să fie cedat. K. Kánya considera că termenul de trei luni, pe care acordul de la München l-a stabilit pentru soluționarea diferendului de frontieră cehoslovaco-ungar, era prea lung și, dacă în teritoriul disputat nu se va organiza un plebiscit, a solicitat o soluție de arbitraj imediată. În același timp, a subliniat că în urma ultimei propuneri făcute de Ceho-slovacia în 22 octombrie 1938, au rămas divergente doar câteva puncte și că aceste puncte ar dori, în calitate de reprezentant al guvernului maghiar, ca arbitrii să le soluționeze.

A luat apoi cuvântul P. Teleki, care a atras atenția asupra recensământului din anul 1910, conform căruia este problematic, din punct de vedere etnic, doar teritoriul din jurul Nitrei și de la răsărit de Košice, unde populația de naționalitate maghiară nu depășea 50%. Conform lui Teleki, în ultimii 20 de ani populația din acele zone fusese supusă unei deznaționalizări forțate, înainte de 1918 un număr mult mai mare de persoane declarându-și naționalitatea maghiară. Teleki considera Bratislava „un caz special”, care nu poate fi judecat pe baza principiului etnic.²⁹

După delegații maghiari, au primit cuvântul reprezentanții delegației ceho-slovace. I. Krno a reacționat la cuvintele lui P. Teleki, refuzând să aplice principiile etnice de la München în cazul viitoarei frontiere dintre Slovacia și Ungaria, pentru că regiunea sudetă, cu populație germană, și-a păstrat caracterul său etnic de secole, în timp ce Slovacia fusese supusă tendințelor de maghiarizare mai ales în ultimele decenii premergătoare primului război mondial. I. Krno a argumentat că caracterul predominant slovac al populației orașului Košice era confirmat chiar de statisticile oficiale

29. A MZV Praha, f. PS, šk. 68, Vídeňská arbitráž [Arbitrajul de la Viena], č. 183626/1938. Záznam z rokování počas Viedenskej arbitráže z 2.11.1938 [Raport de pe urma negocierilor din timpul arbitrajului de la Viena din 2.11.1938].

maghiare, prin recensământul din anul 1880 și a propus ca pe teritoriul Cehoslovaciei să rămână exact atâția maghiari câți slovaci trăiau în Ungaria în anul 1938. P. Teleki a respins însă hotărât această propunere: *„Ungaria are drepturi străvechi, având în vedere că respectivele teritorii i-au aparținut 1000 de ani. Principiul conform căruia în Slovacia ar trebui să rămână atâția maghiari câți slovaci în Ungaria este incorect și ar însemna, în fapt, un schimb de prizonieri, ceea ce ar împiedica ambele state să păstreze relații prietenești”*.³⁰

Ministrul afacerilor externe al Ceho-Slovaciei, F. Chvalkovský a solicitat arbitrilor ca la toate punctele prezentate de partea maghiară să poată răspunde J. Tiso și A. Vološyn, care să-și poată lua alături specialiștii care i-au însoțit la Viena. J. Ribbentrop și G. Ciano au atras însă atenția că întrunirea este destinată doar miniștrilor de externe și că nu-și doresc să participe și alții. Apoi, J. Ribbentrop a închis ședința, solicitându-le membrilor delegațiilor să se întrunească din nou în seara zilei de 2 noiembrie 1938, când urma să li se aducă la cunoștință rezultatul arbitrajului.³¹

Verdictul pronunțat seara a depășit și cele mai pesimiste așteptări ale delegației ceho-slovace.³² Ca urmare a arbitrajului de la Viena, Cehoslovacia a trebuit să cedeze Ungariei un teritoriu de 10.390 km². Noua linie a frontierei începea la sud de Bratislava, ducea de-a lungul căii ferate Bratislava – Nové Zámky (la nord de aceasta), spre Vrátble, Levice, iar de acolo cam 30 km la nord de actualele granițe de la sudul Slovaciei centrale. Cuprindea și Jelšava și Košice și continua spre Užhorod (sk. Užhorod, ukr. Užgorod) și Muncaci (sk. Mukačevo, ukr. Mukačeve), până la frontiera cu România.

30. A MZV Praha, f. PS, šk. 68, Vídeňská arbitráž [Arbitrajul de la Viena], č. 183626/1938. Záznam z rokování počas Viedenskej arbitráže z 2.11.1938 [Raport de pe urma negocierilor din timpul arbitrajului de la Viena din 2.11.1938].

31. A MZV Praha, f. PS, šk. 68, Vídeňská arbitráž [Arbitrajul de la Viena], č. 183626/1938. Záznam z rokování počas Viedenskej arbitráže z 2.11.1938 [Raport de pe urma negocierilor din timpul arbitrajului de la Viena din 2.11.1938].

32. Conform unui raport către organele centrale ceho-slovace, care surprinde starea lucrurilor din Slovacia din octombrie până în decembrie 1938, slovaci au rămas „surprinși și blocați” în urma arbitrajului. M. PEHR, Vídeňská arbitráž a její ohlas ve společnosti pohledem nejen českého tisku, în J. MITÁČ (ed.), Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži. Bratislava, 2011, p. 110. O mare dezamăgire au simțit delegații slovaci mai cu seamă în urma nerespectării promisiunilor germane de păstrare a teritoriului etnic slovac din Ceho-Slovacia. M. SCHVARC, M. HOLÁK, D. SCHRIFFL (eds.), „Tretia ríša“ a vznik Slovenského štátu. Dokumenty I. Das „Dritte Reich“ und die Entstehung des Slowakischen Staates. Dokumente I, doc. 100, p. 287.

Teritoriul disputat era locuit de cca. 850.000 locuitori,³³ dintre care numai cam 500.000 de naționalitate maghiară. Principiul etnic a fost cel mai grav încălcat în împrejurimile localităților Nové Zámky, Šurany, Stará Ďala (Hurbanovo), Vrable, Jelšava și în satele din jurul orașului Košice (în 79 localități trăiau, alături de 17.000 maghiari, până la 85.000 slovaci).³⁴ Ungaria a primit cca. 92% din teritoriul pe care l-a cerut inițial, în timpul negocierilor de la Komárno. Așa cum s-a exprimat K. Kánya, solicitărilor maghiare le-a fost foarte de folos G. Ciano care, conform cuvintelor sale, în timpul arbitrajului s-a comportat "fenomenal".³⁵

În Ungaria, rezultatul arbitrajului a provocat un val de entuziasm. Populația credea că este vorba de primele indicii ale refacerii frontierelor inițiale ale așa-numitei Ungarii Mari. Regentul M. Horthy promitea public

33. Conform recensământului maghiar, pe teritoriul luat în discuție de arbitraj trăiau circa 1.040.000 locuitori, în timp ce în partea luată Slovaciei trăiau 859.000 locuitori. Statisticile cehoslovace dau în mod standard un număr de circa 900.000 cetățeni care locuiau în acel teritoriu, dintre care o parte era reprezentată de funcționari și trupele de grăniceri. Aceștia, desigur, după cedarea părților de sud către Ungaria, și-au părăsit locurile de muncă. A MZV Praha, f. Londýnský archiv, 1939 – 1945, Politické zprávy, Maďarský referát [Știri politice. Referatul maghiar], šk. 430. Vídeňská arbitráž. Štatistické údaje o časti Slovenska zabranej Maďarskom v rokoch 1938/39 z apríla 1943 [Arbitrajul de la Viena. Date statistice cu privire la părțile Slovaciei luate de către Ungaria în anii 1938/1939 din aprilie 1943].

34. M. HETÉNYI, Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938-1945. Nitra, 2008, p. 16.

35. L. DEÁK, Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939, p. 122-124. Ziaristii maghiari care au participat la toate negocierile importante și la declarațiile de arbitraj au descris cu foarte multă emoție trăirile lor din zilele de octombrie și noiembrie ale anului 1938. Ca exemplu poate fi prezentată știrea transmisă de unul dintre ziariști din momentul desenării noii linii de frontieră în timpul negocierilor de la Viena din 2.11.1938. Acesta și-a descris impresiile foarte direct și foarte plin de emoție astfel: "Minute de nesuportat. Încet, nervii îmi cedează. Nu se poate rezista lentorii cu care se mișcă peninsula. Fiecare minut, fiecare clipă este plină cu o emoție de nedescris. Nu am primit Nitra! Ni se strâng inimile: Doamne, ce va fi dacă nu primim nici Košice! Nu putem veni mai aproape de masă. Aproape îmi sar ochii din cap când mă chinui să văd mai bine. Iarăși mă cuprinde o fierbințeală grozavă: văd că linia face o curbă deasupra Rožňavei și apoi înaintează în direcția Košice... Acum, imediat... Doamne, nu mă părăsi! Inginerul care desenează harta, ca și cum în acel moment ar fi înțeles grozava stare de suflet, se întoarce și, cu un zâmbet foarte prietenesc, plin de înțelegere, frățesc, dă din cap. Košice, Košice! Košice este din nou al nostru! Da, aproape văd cum linia roșie a frontierei, asemenea slăvitului sânge maghiar vărsat, înconjoară și strânge în sine orașul principelui. Îți mulțumesc, Doamne, că am putut să trăiesc asta. Trupul îmi este parcă de plumb. Am ajuns să trăim ziua învierii". A. GYÖRY (ed.), Felvidékünk – Honvédségünk. Triantonót – Kassáig, p. 107-111.

că, cu timpul, se va strădui să aducă înapoi Ungariei și Bratislava și alte orașe, rămase ca urmare a arbitrajului pe teritoriul Ceho-Slovaciei. Cât de important era teritoriul Slovaciei de sud o arată cuvintele lui Horthy din ordinul adresat armatei maghiare: *"Soldați! Armata noastră, eliberată din lanțurile Trianonului și renăscută după 20 de ani de grea așteptare, va trece acea graniță pe care am considerat-o întotdeauna ca fiind trecătoare. De cealaltă parte a ei vă așteaptă un milion de compatrioți! După 20 de ani de grele încercări, voi sunteți împlinirea tuturor speranțelor și dorințelor lor. Veți merge acasă în Țara de Sus*, care a fost botezată de atâtea ori cu sângele scump al înaintașilor noștri! [...] Vă trimit la drum cu mândrie și încredere și cu conștiința că, având sprijinul dreptății veșnice și a puterii maghiare renăscute, niciodată nu o să mai părăsim aceste locuri recâștigate! În numele Domnului și al Patriei, înainte!"*³⁶

CONSECINȚELE PRIMULUI ARBITRAJ DE LA VIENA PENTRU RELAȚIILE (CEHO)SLOVACO-MAGHIARE

ARBITRAJUL DE la Viena a reprezentat prima fază a apogeului strădaniilor diplomatice ale Ungariei de a revizui tratatul de la Trianon, a arătat capacitățile politice ale membrilor delegației maghiare și a indicat direcția politicii externe a Ungariei în anii următori. Deși trebuia să aducă pace în relațiile dintre cele două state, dimpotrivă, verdictul dat la Viena a adâncit divergențele dintre Ceho-Slovacia și Ungaria. Chiar dacă guvernul Ungariei s-a angajat la Viena să respecte frontierele stabilite, deja în noiembrie 1938 a încercat să ocupe pe calea armelor o parte a Slovaciei de răsărit și întregul teritoriu al Ucrainei Subcarpatice. Întreaga perioadă a celui de-al doilea război mondial, relațiile dintre cele două țări au fost marcate de amintirea primului arbitraj de la Viena.

A ajutat în acest sens și poziția și intervențiile administrației militare, mai târziu și a celei civile maghiare împotriva populației nemaghiare din teritoriul cedat al Slovaciei de sud. Imediat în primele zile, măsurile grăbite și drastice ale guvernului maghiar, pe care nici guvernul cehoslovac, nici populația din teritoriul ocupat nu le așteptau, au reprezentat o

*. Felvidék, magh. Țara de Sus, Ungaria de Sus, Ungaria Superioară, denumire prin care era perceput în cultura istorică maghiară teritoriul de mai târziu al Slovaciei [nota trad.].

36. I. CSATÁR, J. ÖLVEDI (ed.), A visszatért Felvidék adattára. Budapest, 1939, p. 247.

problemă. Scopul măsurilor luate de către Ungaria era radicala și rapidă schimbare a raporturilor etnice și de proprietate din acest teritoriu. Foarte curând s-a trecut la expulzarea celor care nu făceau parte din "locuitorii străvechi" ai teritoriului. Măsurile au fost extinse și asupra familiilor, soțiilor (inclusiv asupra celor de naționalitate maghiară) și copiilor. Abuzurile noi puteri maghiare au înrăutățit considerabil relațiile dintre ambele state și au determinat adoptarea de către Ceho-Slovacia, mai târziu de către Republica Slovacia, a unor măsuri reciproce. Organele maghiare au criticat vehement acest lucru, dar nu au întreprins nimic pentru a corecta starea de fapt.³⁷

Trebuie precizat că, de la început, Ungaria nu a respectat mai multe puncte din *Procesul-verbal cu privire la hotărârile comisiei Ungariei și Cehoslovaciei cu privire la evacuarea și predarea teritoriului cedat* [*Protokol o rozhodnutí komisie Maďarska a Československa o evakuácii a odovzdání odstúpeného územia*], stabilit și semnat la 1 noiembrie 1938 la Bratislava de către locotenentul R. Andorka și generalul R. Viest, mai ales punctul 4: "Niciuna dintre armate nu va permite acte dușmănoase din partea populației (civilelor), pe teritoriul care se află sub controlul lor".³⁸ Același lucru era valabil cu privire la mai multe prevederi ale arbitrajului propriu-zis (mai ales punctele 4 – 7), ceea ce a avut consecințe grave și tragice asupra populației civile de naționalitate cehă și slovacă, dar și asupra altor naționalități, ba chiar și asupra unor persoane care se declarau de naționalitate maghiară.³⁹ Conform punctului 4, pe teritoriul cedat chestiunile referitoare la cetățenia de stat trebuiau să fie soluționate de către o comisie comună. Conform punctului 5, această comisie trebuia să redacteze un regulament pentru protejarea minorităților naționale. La punctele 6 și 7 se stipula că, în cazul în care pe parcursul implementării deciziilor arbitrajului se vor constata greutăți, ambele guverne vor cădea de acord cu privire la soluționarea acestora. În cazul în care acestea nu vor putea fi soluționate, vor fi rezolvate printr-o hotărâre a puterilor, tot sub formă de arbitraj.⁴⁰

La situația apărută, guvernul slovac a reacționat prin aplicarea principiului reciprocității⁴¹ (mai târziu, principiul reciprocității a fost stipulat

în Constituția Republicii Slovacia din 21 iulie 1939), ca instrument eficient pentru obținerea de drepturi de către slovacii din Ungaria. Aceasta însemna practic că minoritatea maghiară din Slovacia avea să primească exact atâtea drepturi câte au, efectiv, slovacii din Ungaria. Aparent, de pe urma aplicării principiului reciprocității era în avantaj partea maghiară, însă foarte curând populația (de naționalitate maghiară) din Bratislava avea să simtă pe propria piele consecințele politicii Ungariei și ale opiniei publice. De pe urma aplicării acestui principiu, s-a născut un întreg capitol în relațiile dintre cele două state, gestionat de partea slovacă, pe lângă ministerele corespunzătoare, de un organism de legătură directă la președinția consiliului de miniștri, și care a luat măsuri care au avut părți grave, ca și părți comice. Nu trebuie să uităm că era vorba de soarta unor oameni, de locurile lor de muncă, de participarea lor în instituții de învățământ, de drepturile lor fundamentale. Erau măsuri care erau aplicate cu duritatea specifică acelor vremuri. Pentru membrii naționalității minoritare, închiși într-o țară, în cealaltă țară erau trimiși la închisoare sau în tabere de muncă forțată membri aleși ai minorității celeilalte. Pentru o școală închisă, o altă școală se închidea în țara cealaltă, pentru angajații feroviari înlăturați de la locul de muncă într-o țară era concediat același număr de angajați feroviari din țara cealaltă.⁴²

Ján Spišák, ambasadorul Slovaciei în Ungaria din acea vreme, a surprins foarte bine în memoriile sale atitudinea de la început a reprezentanților guvernului maghiar față de Slovacia și politica slovacă. Conform lui, Ungaria nu era dispusă să negocieze cu privire la diferite probleme din relațiile maghiaro-slovace, mai ales pentru că spera că Slovacia se va prăbuși economic și că în felul acesta se va întoarce cu ușurință "sub coroana Sfântului Ștefan". După consolidarea situației în Slovacia, maghiarii au ales o altă tactică de negociere. Nu mai putea fi vorba de ocuparea efectivă a Slovaciei (pentru asta maghiarii erau supărați și pe germani, pe care îi considerau

37. M. VIETOR, *Dejiny okupácie južného Slovenska*. Bratislava, 1968, p. 19-20.

38. L. DEÁK, *Viedenská arbitráž. Dokumenty I*. Martin, 2002, doc. 136, p. 191-195.

39. L. DEÁK, *Viedenská arbitráž. Dokumenty I*, doc. 139, p. 203-205.

40. L. DEÁK, *Viedenská arbitráž. Dokumenty II*. Martin, 2003, p. 9.

41. În lucrarea sa, Martin Hetényi descrie cazuri concrete de măsuri reciproce. Erau întocmite liste de maghiari care urmau să fie expulzați, ele fiind pasul pregătitor în

vederea realizării efective a măsurii. Când guvernul maghiar nu a încetat să expulzeze slovaci de pe teritoriul său și partea slovacă și-a epuizat toate mijloacele diplomatice, a început expulzarea, conform principiului reciprocității, a zeci de maghiari. În ciuda numărului mic de maghiari expulzați, măsura a avut un efect important pe lângă cercurile guvernamentale maghiare. Începând cu anul 1940, imigrarea dinspre Ungaria a devenit rară. M. HETÉNYI, *Slovensko-maďarské pomezie v rokoch 1938-1945*, p. 111, 185.

42. L. LIPTÁK, *Maďarsko v politike Slovenského štátu v rokoch 1939-1943*, în *Historický časopis*, anul 15, 1967, nr. 2, p. 16-17.

o piedică în acest sens), ci de încercarea de a-i convinge pe slovaci că țării lor i-ar fi mai bine să se unească cu Ungaria. Unii politicieni maghiari ofereau Slovaciei o atât de mare autonomie, precum cea a Croației din vechea Ungarie de dinainte de 1918, ba chiar cu mai multe drepturi.⁴³

Conducerile celor două țări se străduiau, respectiv concureau în fața Germaniei să-și păstreze teritoriul măcar în forma sa actuală, respectiv se străduiau să obțină o revizuire teritorială în folos propriu. Diplomația Ungariei argumenta aceste strădanii, printre altele, prin aducerea de asigurări că va fi un "jandarm" de încredere în spațiul dunărean, atacând în acest sens, sistematic, guvernul Slovaciei. Îl acuza de lipsă de încredere, de incapacitate de a frânge tendințele antigermane sau panslaviste. Și guvernul slovac folosea o tactică asemănătoare împotriva guvernului horthist, semnalând la Berlin contactele Ungariei cu Aliații, presupusele tendințe liberale ale unor cercuri guvernamentale maghiare și slăbiciunea Ungariei în soluționarea chestiunii evreiești. Pentru a spori controlul german asupra celor doi aliați concurenți, diplomația germană practica foarte conștient și bine planificat tactica oferirii unor promisiuni atractive, dar fără un angajament ferm din partea sa, dar mai ales speranța în revizuirea frontierelor slovacomaghiare.⁴⁴

În orice caz, în cursul celui de-al doilea război mondial frontiera slovacomaghiară nu s-a modificat. Revizuirea ei după război și aducerea ei la situația anterioară anului 1938 a fost contribuția mai ales a puterilor din coaliția antifascistă, care au recunoscut guvernul lui Beneš și ideile acestuia cu privire la restaurarea Cehoslovaciei în forma anterioară acordului de la München. După înfrângerea Germaniei, arbitrajul de la Viena, considerat drept un rezultat direct al acordului de la München, a fost declarat drept act de agresiune internațională și a fost anulat *de jure*. Întreg teritoriul Slovaciei de sud, cedat la 2 noiembrie 1938 Ungariei, a revenit Cehoslovaciei, iar Ucraina Subcarpatică, în întregime, Uniunii Sovietice.

43. J. SPIŠIAK, *Spomienky z Budapešti 1939-1945*. Bratislava, 2010, p. 31-37, 42-45.

44. M. HETÉNYI, *Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938-1945*, p. 23.

Ferdinand Vrábek

PRIMUL ARBITRAJ DE LA VIENA – PERSPECTIVA MAGHIARĂ

ABSTRACT

The study considers the First Vienna Ruling and the First Vienna Arbitration and its appreciation in Hungarian historiography. The Arbitration took place at Vienna's Belvedere Palace on November 2, 1938. The Arbitration and Ruling were direct consequences of the Munich Agreement the previous month and decided the partitioning of Czechoslovakia. Nazi Germany and Fascist Italy sought a non-violent way to enforce the territorial claims of the Kingdom of Hungary and to revise the Treaty of Trianon of 1920. Due to tactical reasons the Hungarian foreign politics hid its plan by suggesting the borders were not fairly defined and there was a need to make changes corresponding to ethnical conditions. The First Vienna Ruling separated largely not only Magyar-populated territories in southern Slovakia and southern Carpathian Rus from Czechoslovakia and awarded them to Hungary. Hungary thus regained some of the territories in present-day Slovakia and Ukraine lost in the Treaty of Trianon in the dissolution of the Austro-Hungarian Empire after World War I. The Hungarian and the Czech, Slovak and Romanian historians and lawyers cannot agree about the appreciation of Vienna Ruling. Hungarians it praise as a just decision, but the Czechs, Slovaks and Romanians it condemn as an act sanctioned sub pressure and followed by occupation of Czechoslovak territory.